

פרק עשירי

דיני ליל הסדר

משנה א

עֲרָבֵי פֶסַחִים סָמוּךְ לַמִּנְחָה - כחצי שעה לפני
זמן מנחה קטנה (מתחילת שעה עשירית), **לֹא יֹאכַל**
אָדָם עַד שֶׁתַּחֲשֹׁךְ כדי שיאכל מצה בערב
לתיאבון¹⁴⁰.

וְאָפְלוּ עֵינֵי שְׂבִישָׁרְאֵל המתפרנס מן הצדקה **לֹא**
יֹאכַל בליל הסדר **עַד שֶׁיֵּסֵב** על מיטה נשען על

שעות ולמעלה. ומצה נמי הא אמרינן בירושלמי האוכל מצה בערב פסח כבא על ארוסתו בבית
חמיו. ולא נצרכה אלא לשאר אוכלין שלא ימלא כריסו מהן: עד שיסב. במטה ועל השלחן כדרך

ביאורים והרחבות

ממנו לפחות כזית. בזמן שחיתת הפסח אסור שיהיה חמץ ברשותו, לכן השוחט את הפסח
על החמץ עובר בלא תעשה. מצווה לשחוט את הפסח בשלש כיתות, שנאמר (שם יב, ו):
"ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל" - קהל ועדה וישראל. קרבן פסח דוחה את השבת ונלמד
מגזרה שווה מקרבן התמיד ("במועדו"), מה "מועדו" האמור בתמיד דוחה את השבת, אף
"מועדו" האמור בפסח דוחה את השבת. נוסף על קרבן הפסח היו מקריבים בי"ד בניסן גם
קרבנות שלמים הנקראים "חגיגת ארבעה עשר", ועל זה נאמר (דברים טז, ב): "וזבחת פסח לה'
אלהיך צאן ובקר", ודרשו: צאן לפסח ובקר לחגיגה. הפסח נאכל ב"חבורה", היינו קבוצת
אנשים שנמנו על הפסח להקריבו ולאכלו יחד, ובאותו מקום שמתחילים לאכול את הפסח
חייבים לגמור שם, ואסור לאכול מקצתו בבית זה ומקצתו בבית אחר. מי שלא יכל להקריב
את הפסח בזמנו מפני שהיה טמא או בדרך רחוקה, יעשה את הפסח בי"ד באייר שהוא פסח
שני.

140. בגמרא (צט, ב) שואלין: מדוע המשנה מדגישה שאסור לאכול בערב פסח סמוך למנחה,
הרי איסור זה חל גם בערבי שבתות וימים טובים, דתניא: לא יאכל אדם בערבי שבתות וימים
טובים מן המנחה ולמעלה כדי שיכנס לשבת כשהוא תאוה, דברי רבי יהודה, רבי יוסי אומר:
אוכל והולך עד שתחשך? ותרצו: אמר רב הונא: לא צריכא אלא לרבי יוסי, דאמר אוכל והולך
עד שתחשך, הני מילי בערבי שבתות וימים טובים, אבל בערב הפסח משום חיובא דמצה
מודה. רב פפא אמר: אפילו תימא רבי יהודה, התם בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה
ולמעלה הוא דאסיר, סמוך למנחה שרי, אבל בערב הפסח אפילו סמוך למנחה נמי אסור.
ועוד שואלין בגמרא (קז, א) באיזה מנחה מדובר, מנחה גדולה או מנחה קטנה? האם הכוונה
סמוך למנחה גדולה, והטעם הוא שמא יאריך בסעודתו ויבוא להימנע מלעשות קרבן פסח,
או אולי הכוונה סמוך למנחה קטנה, והטעם הוא שלא יאכל את מצת המצוה בלי תיאבון -
בעל כורחו? וענו: סמוך למנחה קטנה תנן.

ועוד אמרו (קז, ב) בשם רבי אסי, אף שאסור בסעודה ממש, מותר להטביל במיני מטעמים
שאינם סעודה גמורה. רבי יצחק מטביל בירקי (אוכל ירקות מן המנחה ולמעלה, לפי שאין משביע.
רש"י). תניא נמי הכי: השמש מטביל בבני מעיין (של בשר) ונותנן לפני האורחים.

ידו השמאלית כדרך בני חורין¹⁴¹.

ר' עובדיה מברטנורא

בני חורין: ולא יפחתו לו. גבאי
צדקה המפרנסים את העניים:
מד' כוסות. כנגד ד' לשונות
של גאולה שיש בפרשת וארא.
והוצאתי, והצלתי, וגאלתי,
ולקחתי: ואפילו הוא מתפרנס
מן התמחוי. דהיינו עני
שבעניים דתנן במסכת פאה מי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול מן התמחוי:

וְלֹא יִפְחָתוּ לוֹ גְּבָאֵי צְדָקָה לְצוּרֵךְ סְעוּדַת הַחֵג
מֵאַרְבַּעַה כּוֹסוֹת שֶׁל יַיִן¹⁴², וְאַפְּלוּ עֲנֵי שִׁבְעֵנִיִּים
הַמִּתְפָּרְנִס מִן הַתְּמַחֲוִי - קַעֲרָה שְׁנוֹתָנִים מִמֶּנָּה
מִזּוֹן לְעֲנִיִּים בְּכָל יוֹם, יִתְּנוּ לוֹ אַרְבַּע כּוֹסוֹת בְּלִילָה
זֶה¹⁴³:

ביאורים והרחבות

141. גרסינן בגמרא (קה, א): איתמר: מצה - צריך הסיבה, מרור - אין צריך הסיבה. יין - איתמר משמיה דרב נחמן: צריך הסיבה, ואיתמר משמיה דרב נחמן: אין צריך הסיבה. ולא ברור באיזה כוסות אמר רב נחמן שיש להסב, ובאלו אין צריך להסב. ומסכמת הגמרא: עכשיו שאין אנו יודעים אם שני הכוסות הראשונים או האחרונים בעי הסבה, יסב בארבעת הכוסות. פרקין (שוכב על הגב) - לא שמה הסיבה. הסיבת ימין - לא שמה הסיבה. ולא עוד אלא שמא יקדים קנה לוושט ויבא לידי סכנה. אשה אצל בעלה - לא בעיא הסיבה, ואם אשה חשובה היא צריכה הסיבה. בן אצל אביו - בעי הסיבה. איבעיא להו: תלמיד אצל רבו מאי? תא שמע דאמר אביי: כי הוינן בי מר זגין אבירכי דהדדי (כאשר היינו בפסח אצל אדוני, רבה, היינו נשענים זה על ברכיו של זה, כי לא היה מקומות לכולם להסב, וכך יצאנו ידי חובת הסבה). כי אתינן לבי רב יוסף אמר לן: לא צריכתו, מורא רבך כמורא שמים. איבעיא להו: שמש מאי? תא שמע דאמר רבי יהושע בן לוי: השמש שאכל כזית מצה כשהוא מיסב יצא, מיסב אין לא מיסב לא, שמע מינה בעי הסיבה שמע מינה.

142. **הטעם לארבע כוסות** - פירש רש"י: כנגד ארבעה לשוני גאולה האמורים בגלות מצרים: והוצאתי אתכם, והצלתי אתכם, וגאלתי אתכם, ולקחתי אתכם, בפרשת וארא. בגמרא (קט, ב) שואלין: כיצד חכמים תיקנו ארבעה כוסות ולא חששו שיבוא לידי סכנה בענין זוגות? ותצו: אמר רב נחמן: אמר קרא "ליל שמרים" - ליל המשומר ובא מן המזיקין. רבא אמר: כוס של ברכה (ברכת המזון) מצטרף לטובה (מצות ארבעה כוסות) ואינו מצטרף לרעה (לענין זוגות). רבינא אמר: ארבעה כסי תקינו רבנן דרך חירות, כל חד וחד מצוה באפי נפשה הוא. גרסינן בגמרא: ואמר רבי יהושע בן לוי: נשים חייבות בארבעה כוסות הללו, שאף הן היו באותו הנס. פירש"י: כדאמרין (סוטה יא, ב) בשכר נשים צדקניות שבאותו הדור נגאלו, וכן גבי מקרא מגילה, נמי אמרינן הכי, דמשום דעל ידי אסתר נגאלו, וכן גבי נר חנוכה במסכת שבת (כג, א). עוד למדין (קה, ב) תנו רבנן: הכל חייבין בארבעה כוסות הללו אחד אנשים ואחד נשים ואחד תינוקות. אמר רבי יהודה: וכי מה תועלת יש לתינוקות ביי? אלא מחלקין להן קליות ואגוזין בערב פסח, כדי שלא ישנו וישאלו. אמרו עליו על רבי עקיבא, שהיה מחלק קליות ואגוזין לתינוקות בערב פסח, כדי שלא ישנו וישאלו. תניא, רבי אליעזר אומר: חוטפין מצות (מגביהין את הקערה בשביל תינוקות שישאלו) בלילי פסחים בשביל תינוקות שלא ישנו. תניא, אמרו עליו על רבי עקיבא: מימיו לא אמר הגיע עת לעמוד בבית המדרש, חוץ מערבי פסחים וערב יום הכפורים. בערב פסח בשביל תינוקות כדי שלא ישנו, וערב יום הכיפורים כדי שיאכילו את בניהם.

143. בגמרא (ק"ב, א) למדין שמשנתנו לא נצרכא אלא אפילו לרבי עקיבא דאמר: עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, הכא (בפסח) משום פרסומי ניסא מודי (שיקח מן התמחוי).

ר' עובדיה מברטנורא

ב מברך על היום. בתחלה קדוש היום ואח"כ בפה"ג. שתחלה קידש היום ואח"כ בא היין, וכשם שקדם לכניסה כך קודם לברכה: מברך על היין. תחלה. וה"ה למקדש על הפת. שהיין או הפת גורמים לקדוש היום, שאם אין לו יין או פת לא יקדש: ג הביאו לפניו. הירקות. כדי שיכיר תינוק וישאל, לפי שאין דרך להביא ירקות קודם סעודה: מטבל בחזרת. לאו דוקא חזרת, דטבול ראשון זה הו' בשאר ירקות, אלא אם אין לו שאר ירקות מטבל בחזרת במקום שאר ירקות. ולשון מטבל אוכל. ולפי שכל אכילתו ע"י טיבול היתה, קרי לאכילה טיבול. ומיהו טיבול זה לאו בחרוסת הוא, מדקתני לקמן

משנה ב

מִזְנוּ לוֹ כּוֹס רְאשׁוֹן שֶׁל יַיִן לְקִידוּשׁ, בֵּית שְׁמַאי אֹמְרִים: מְבָרֵךְ תַּחֲלִילָה עַל קְדוּשַׁת הַיּוֹם - "אשר בחר בנו מכל עם וכו'", וְאַחֵר כֶּךָּ מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן - "בורא פרי הגפן". וּבֵית הַלֵּל אֹמְרִים: מְבָרֵךְ תַּחֲלִילָה עַל הַיַּיִן, וְאַחֵר כֶּךָּ מְבָרֵךְ עַל קְדוּשַׁת הַיּוֹם¹⁴⁴:

משנה ג

אחר שבירך על היין הִבִּיאוּ לְפָנָיו ירקות, כדי לעורר את התינוקות לשאול, לפי שאין דרך להביא ירקות קודם הסעודה, מְטַבֵּל בַּחֲזָרָת¹⁴⁵ כלומר אוכל את החזרת או הירקות על ידי טיבול במי מלח וכד' עַד שְׂמֻגִיעַ - לפני שיגיע לַפְּרָפְרָת הַפֶּת - למרור שאוכל לשם מצווה אחר אכילת מצה¹⁴⁶.

הִבִּיאוּ לְפָנָיו מִצָּה למצוות אכילת מצה וְחֲזָרָת למצוות אכילת מרור וְחֲרוּסָת כדי להטביל בה את

הביאו לפניו מצה וחזרת וחרוסת. מכלל דעדיין לא הובאו: עד שמגיע לפרפר את הפת. לאכילת מצה. והא קמ"ל שאין אכילה אחרת מפסקת בין אכילת ירקות לאכילת מצה. דקודם שיגיע לאותו חזרת של מצוה שמברך עליו על אכילת מרור אוכל מצה תחלה, כדכתיב (במדבר ט) על מצות ומרורים, מצות ברישא והדר מרורים: וחרוסת. שעושים מתאנים ולווים בטנים ושקדים וכמה מיני

ביאורים והרחבות

144. טעם מחלוקתם מובא בגמרא (קיד, א): תנו רבנן: דברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה. בית שמאי אומרים: מברך על היום, ואחר כך מברך על היין, מפני שהיום (קידוש היום) גורם ליין שיבא, (ועוד טעם) וכבר קידש (נכנס) היום (תחילה) ועדיין יין לא בא. ובית הלל אומרים: מברך על היין ואחר כך מברך על היום, מפני שהיין גורם לקידוש שתאמר (שללא יין אין קידוש). דבר אחר: ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה, תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. והלכתא כדברי ב"ה.

145. פירוש: חזרת היא החסה של ימינו. ואין הכוונה שיביאו לו דווקא חזרת, אלא המשנה באה להשמיע שאם אין לו ירקות אחרים חוץ מהחזרת, יכול להשתמש בה לכרפס, למרות שבהמשך הסדר ישתמש בה גם למרור. ולפי שכל אכילתם היתה על ידי טיבול, נקראת האכילה 'טיבול'.

146. פירוש: "פרפרת הפת" היינו מזון שאוכלים כתוספת לפת. החזרת שאוכלים לשם מצוות מרור נקראת כאן "פרפרת הפת", משום שהיא נאכלת לאחר המצה, שנאמר (במדבר ט, יא): "על מצות ומרורים יאכלו" - קודם מצות ואחר כך מרורים. ונמצא שבאה המשנה ללמדנו, ש"מטבל בחזרת" לפני שמגיע לאותה חזרת הנאכלת לאחר המצה, שהיא 'פרפרת הפת'.